

Stres zawodowy w grupie przedstawicieli firm farmaceutycznych — doniesienie wstępne

Stress in a group of representatives of pharmaceutical companies
— preliminary report

Wiktor Zajchowski¹,
Bartosz Sapilak²,
Magdalena Bujnowska-Fedak²

¹Przedstawiciel farmaceutyczny, Polpharma B.H.

²Katedra i Zakład Medycyny Rodzinnej, Uniwersytet Medyczny, Wrocław

STRESZCZENIE

Wstęp. Przedstawiciele firm farmaceutycznych (PFF), z racji wykonywanego zawodu, narażeni są na stres, nieregularny tryb życia oraz obciążenia fizyczne.

Cel pracy. Celem pracy było określenie poziomu stresu zawodowego w grupie PFF i ujawnienie czynników wpływających na jego poziom. Interesowało nas również zbadanie zależności pomiędzy stresem zawodowym PFF i innymi czynnikami wpływającymi na jego zmienność.

Materiał i metody. Zaprojektowano badanie pracowników firm farmaceutycznych. Po wyłączeniu odpowiedzi niekompletnych, do końcowej analizy zakwalifikowano dane pochodzące z 299 kwestionariuszy.

Wyniki. Dominująca większość PFF uznała swoją pracę za stresującą — wysoki poziom stresu charakteryzował 79,2% badanych, a średni 17,3%. Wiek zatrudnionych oscylował w zakresie od 25 do 51 lat, średnio 36 lat. Przeciętny respondent pracował w firmie farmaceutycznej około 8 lat, przepracowując tygodniowo przeciętnie 40,5 godziny. Sytuacja zawodowa, materialna i rodzinna PFF była ustabilizowana — zdecydowana większość posiadała ponad pięcioletnie doświadczenie zawodowe, dobrą sytuację materialną, stałego partnera życiowego i przynajmniej jedno dziecko.

Wnioski. Dominująca większość PFF uznała swoją pracę za stresującą — wysoki poziom stresu charakteryzował 79,2% badanych, a średni 17,3%. Jedynie u 3,5% pracowników zdiagnozowano niski poziom stresu. Do zmiennych, które okazały się najsilniej wpływać na poziom stresu należały obciążenie kontaktami społecznymi, poczucie psychicznego obciążenia pracą związane z jej złożonością oraz brak nagród w pracy.

Forum Medycyny Rodzinnej 2015, tom 9, nr 3, 255–257

Słowa kluczowe: stres, przedstawiciel medyczny

ABSTRACT

Introduction. Representatives of pharmaceutical companies (PFF, pol. — przedstawiciele firm farmaceutycznych) by virtue of their occupation are exposed to stress, irregular lifestyle and physical load.

Aim of the study. The objective of the study was to determine the level of stress in the PFF and the disclosure of factors contributing to his level. It was also to examine the relationships between professional stress PFF and other factors affecting its variability.

Material and methods. Study of workers by the pharmaceutical companies was designed. When disable responses to the final incomplete analysis of the classified data from 299 questionnaires.

Results. Dominant majority of the PFF considered his work too stressful — a high level of stress characterized by 79.2% of those polled, and average 17.3%. The age of persons employed fluctuated from 25 to 51 years, averaging 36 years. The average respondent worked at the pharmaceutical company about 8 years, on average each week directly 40.5 hours. The situation of the professional, material and PFF proved to be stabilized, the vast majority have more than five years of professional experience, a good financial situation, permanent life partner and at least one child.

Conclusions. Dominant majority of the PFF considered his work too stressful — a high level of stress characterized by 79.2% of those polled, and average 17.3%. Only use 3.5% of workers have been diagnosed with low levels of stress. To variables that were found to be most strongly affect stress levels were a load of social contacts, a sense of mental workload associated with the complexity of the work, and no prizes at work.

Forum Medycyny Rodzinnej 2015, vol 9, no 3, 255–257

Key words: stress, pharmaceutical representative

WSTĘP

Przedstawiciele firm farmaceutycznych z racji wykonywanego zawodu narażeni są na stres, nieregularny tryb życia oraz obciążenia fizyczne. Dobry stan zdrowia jest istotnym warunkiem pracy w zawodzie przedstawiciela medycznego. Znając powyższe uwarunkowania postanowiliśmy naukowo opisać i zdiagnozować obecność stresu zawodowego i jego wpływu na subiektywne poczucie zdrowia u PFF.

CEL PRACY

Celem pracy było określenie poziomu stresu zawodowego w grupie PFF i ujawnienie czynników wpływających na jego poziom. Interesowała nas również ocena subiektywnego poczucia zdrowia, jakości funkcjonowania seksualnego, zbadanie zależności pomiędzy stresem zawodowym PFF i samooceną zdrowia oraz poznanie najistotniejszych czynników wpływających na zmienność powyższych parametrów. Projektując badanie spodziewa-

Adres do korespondencji:

dr n. med. Bartosz J. Sapilak
Katedra i Zakład Medycyny Rodzinnej,
Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu
ul. Syrokomli 1, 51–141 Wrocław
tel.: 501 148 503
e-mail: bartosz.sapilak@umed.wroc.pl

liśmy się, iż badaną populację cechować będzie wysoki poziom stresu zawodowego i obniżone subiektywne poczucie zdrowia oraz że zmienne te są ze sobą wzajemnie skorelowane, a do parametrów powiązanych z subiektywną oceną zdrowia należeć będą także jakość życia, ocena własnej seksualności i czynniki demograficzne.

MATERIAŁ I METODY

Aby zrealizować postawione cele przeprowadzono badanie przekrojowe pracowników firm farmaceutycznych z wykorzystaniem kwestionariusza badawczego, w którym połączono znane i sprawdzone narzędzia badawcze z formularzem danych osobowych własnego autorstwa. Przy wyborze narzędzi badawczych kierowano się ich użytecznością w odniesieniu do badanego zagadnienia, prostotą użycia oraz faktem, iż zostały zaadaptowane do warunków polskich. Wykorzystano Kwestionariusz do Subiektywnej Oceny Pracy (KSOP), Kwestionariusz Ogólnej Oceny Jakości Życia (SF-36), Skalę Seksualności (SS), Kwestionariusz Ogólnego Stanu Zdrowia (GHQ-28) oraz metryczkę danych osobowych. Opracowany formularz obejmował łącznie 169 pytań otwartych i zamkniętych, zapisanych na 10 stronicach formatu A4. Wypełnienie pełnego zestawu pytań zajmowało respondentom od 20 do 30 minut.

W analizie statystycznej wykorzystano test Shapiro-Wilka, test U Manna-Whitneya, test χ^2 Pearsona i model regresji logistycznej. Istotność statystyczną oceniano na poziomie $\alpha = 0,05$.

Badaniem zostali objęci przedstawiciele firm farmaceutycznych z terenu całej Polski, zatrudnieni na stanowisku przedstawiciela medycznego, przedstawiciela aptecznego lub regionalnego kierownika sprzedaży przynajmniej przez okres jednego roku. Udział w badaniu był dobrowolny i anonimowy. Kwestionariusz ankietowy wypełniło łącznie 324 osoby. Po wyłączeniu odpowiedzi niekompletnych, do końcowej analizy zakwalifikowano dane pochodzące z 299 kwestionariuszy.

Opracowany formularz badawczy okazał się być zrozumiały dla większości respondentów, czas jego wypełniania i charakter zadawanych pytań nie przekraczały możliwości

PFF. Wykazał on przydatność do badań tej grupy zawodowej.

WYNIKI

Wyniki badania wykazały, iż większość przedstawicieli (75%) zatrudniona była w obsłudze bezpośredniej na stanowisku przedstawiciela medycznego; 11,4% wykonywała pracę przedstawiciela aptecznego, zaś 13,6% badanych zatrudnionych było na stanowisku kierowniczym. Wiek zatrudnionych oscylował od 25 do 51 lat, średnio 36 lat. Przeciętny respondent pracował w firmie farmaceutycznej około 8 lat, przepracowując tygodniowo przeciętnie 40,5 godziny. Sytuacja zawodowa, materialna i rodzinna PFF okazała się być ustabilizowana — zdecydowana większość posiadała ponad pięcioletnie doświadczenie zawodowe, dobrą sytuację materialną, stałego partnera życiowego i przynajmniej jedno dziecko.

Nieco ponad 60,6% uczestników badania wywodziło się z miast liczących > 25 000 mieszkańców, 19,3% mieszkało na wsi, a 20% rekrutowało się z miejscowości miejskich liczących < 25 000 mieszkańców. Zdecydowana większość PFF — 96% — legitymowała się wykształceniem wyższym, jedynie 4% wykształceniem średnim. Swoją sytuację materialną jako złą określiło niespełna 1,5% ankietowanych, a jako przeciętną 40,3%. Większość badanych oceniło, iż ich sytuacja materialna jest dobra.

Zdecydowana większość ankietowanych pozostawała w związku małżeńskim 69%; 18,7% tworzyło nieformalny związek partnerski, a mniej więcej co ósmy PFF (11,8%) nie miał stałego partnera. Większość respondentów zadeklarowała posiadanie jednego dziecka (44%); 29,4% posiadało dwoje dzieci, troje 4,7%, a niecały procent powyżej trojga; 21,1% badanych nie posiadało dzieci w ogóle. Dość podobnie przedstawia się podział ankietowanych ze względu na liczbę lat przepracowanych na stanowisku PFF — najwyższy odsetek 44% pracował w tym zawodzie 5–9 lat, 27% od 10 do 14 lat, stażem powyżej 15 lat pracy mogło pochwalić się 4% badanych, a mniej więcej co czwarta osoba pracowała w firmie farmaceutycznej mniej niż 5 lat.

Dominująca większość PFF uznała swoją pracę za stresującą — wysoki poziom stresu

charakteryzował 79,2% badanych, a średni 17,3%. Jedynie u 3,5% pracowników zdiagnozowano niski poziom stresu. Do zmierzających, które okazały się najsilniej wpływać na poziom stresu należały obciążenie kontaktami społecznymi, poczucie psychicznego obciążenia pracą związane ze złożonością pracy oraz brak nagród w pracy. Na poziom stresu niekorzystnie wpływało także posiadanie partnera życiowego, praca w godzinach ponadwymiarowych, obniżony wynik sumaryczny skal SS, GHQ-28 i SF-36. Analiza statystyczna wykazała także ujemną korelację poziomu stresu mierzonego wynikiem ogólnym kwestionariusza KSOP z większością zmiennych skali SF-36.

DYSKUSJA

Przeprowadzona przez nas ocena okazała się być pierwszym opracowaniem analizującym zagadnienie stresu zawodowego i poczucie zdrowia przedstawicieli firm farmaceutycznych w naszym kraju. W niniejszej pracy publikujemy wstępne dane uzyskane w ramach prowadzonych badań. Skąpość doniesień naukowych wynikać może z braku zainteresowania tematyką badań. Zasadniczą przeszkodą wydaje się pozostawać jednak trudność w dostarczeniu do odpowiednio szerokiej grupy badanej i pozyskania miarodajnych danych.

Obciążenie pracą polskich PFF okazało się być średnio wysokie. Zgodnie z polskimi przepisami [1] tygodniowy czas pracy pracowników w Polsce, wraz z godzinami nadliczbowymi, nie powinien przekraczać 48 godzin w okresie rozliczeniowym. Raport Eurostat wskazuje, iż przeciętny Polak przepracował w 2011 roku 40,8 godziny tygodniowo, a w trzecim kwartale 2013 roku 38,5 godziny, przy średniej krajów Unii Europejskiej wynoszącej 37,4 godziny [2, 3].

Przedstawione dane częściowo nie potwierdziły powszechnego przekonania o dużej rotacji zawodowej i poczuciu niestabilności

zatrudnienia polskich PFF. Wskazały natomiast, iż praca w charakterze przedstawiciela medycznego umożliwia stabilizację życia i zawodową umożliwiającą założenie rodziny i relatywnie godny poziom życia.

Wstępne wyniki badań wykazały podwyższony poziom stresu zawodowego respondentów. Wysoki poziom obserwowano u prawie 80% badanych, a u prawie co piątego uzyskano maksymalne jego natężenie. Powyższe dane wyraźnie potwierdziły wysokie obciążenie stresem osób zatrudnionych na stanowisku przedstawiciela farmaceutycznego w Polsce i wskazują na potrzebę prowadzenia dalszych badań w tym zakresie.

WNIOSKI

1. Zdecydowaną większość przedstawicieli firm farmaceutycznych cechuje wysoki poziom stresu zawodowego.
2. Do zmiennych kwestionariusza KSOP, które najbardziej wpływają na poziom stresu, należą obciążenie kontaktami społecznymi, poczucie psychicznego obciążenia pracą związane ze złożonością pracy oraz brak nagród w pracy.
3. Istnieje ujemna korelacja poziomu stresu mierzonego wynikiem ogólnym kwestionariusza KSOP ze wszystkimi zmiennymi skali SF-36, z wyjątkiem funkcjonowania fizycznego, samopoczucia fizycznego i samopoczucia psychicznego.
4. Skonstruowany formularz badawczy okazał się być przydatny w ocenie poziomu stresu zawodowego i subiektywnej oceny zdrowia polskich przedstawicieli firm farmaceutycznych.

PIŚMIENNICTWO

1. Kodeks Pracy, Rozdział II, art. 131.
2. <http://forsal.pl/artykuly/787871,raport-eurostatu-polak-pracuje-2-godziny-wiecej-niz-europejczyk.html>
3. <http://forsal.pl/artykuly/787871,raport-eurostatu-polak-pracuje-2-godziny-wiecej-niz-europejczyk.html>